

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева
L.N. Gumilyov Eurasian National University

«ЭКОНОМИКАЛЫҚ БЕЛГІСІЗДІК ЖАҒДАЙЫНДА ҚАРЖЫ-БАНК СЕКТОРЫН ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҮРДІСТЕРІ»

атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ
(10-11 маусым, 2022)

СБОРНИК ТРУДОВ

Международной научно-практической конференции
**«СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ
ФИНАНСОВО-БАНКОВСКОГО СЕКТОРА
В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ»**,
(10-11 июня, 2022)

PROCEEDINGS

of the International Scientific and Practical Conference
**«MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT
OF THE FINANCIAL AND BANKING SECTOR IN CONDITIONS
OF ECONOMIC UNCERTAINTY»**,
(June 10-11, 2022)

Нұр-Сұлтан/ Nur-Sultan, 2022

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. Л.Н. ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**«ЭКОНОМИКАЛЫҚ БЕЛГІСІЗДІК ЖАҒДАЙЫНДА ҚАРЖЫ-БАНК
СЕКТОРЫН ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҮРДІСТЕРІ»**
Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ
(10-11 маусым, 2022)

СБОРНИК ТРУДОВ
Международной научно-практической конференции
**«СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ФИНАСОВО-
БАНКОВСКОГО СЕКТОРА В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ»**
(10-11 июня, 2022)

PROCEEDINGS
of the International Scientific and Practical Conference
**" MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL AND
BANKING SECTOR UNDER ECONOMIC UNCERTAINTY "**
(June 10-11, 2022)

Нур-Султан, 2022
Nur-Sultan, 2022

УДК 336.71
ББК 65.262.1 я73
Э 40

Рецензенты: Макыш С.Б., д.э.н., профессор, Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева
Шаяхметова К.О., д.э.н., профессор, университет Туран-Астана

Редакционная коллегия

Насырова Г.А. - заведующая кафедрой «Финансы», д.э.н., профессор, Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Жоламанова М.Т. - к.э.н., профессор, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Рахимжанова К.К. - доктор PhD, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Айтказина А.А. – преподаватель, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Мисник О.В. - докторант, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан
Керимкулова Д.Д. - докторант, Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан

ISBN 978-601-337-682-0

«Экономикалық белгісіздік жағдайында қаржы-банк секторын дамытудың қазіргі заманғы үрдістері» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының еңбектер жинағы / Насырова Г.А. жалпы редакциясымен. - Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022. - 337 с.

Сборник трудов международной научно-практической конференции «Современные тенденции развития финансово-банковского сектора в условиях экономической неопределенности»/ под общей ред. Насыровой Г.А. - Нур-Султан: Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева, 2022.- 337 с.

Proceedings of the International Scientific and Practical Conference " Modern trends in the development of the financial and banking sector under economic uncertainty "/Under the General editorship of Nasyrova G.A.- Nur-Sultan: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022. – 337 p.

ISBN 978-601-337-682-0

УДК 336.71
ББК 65.262.1 я73

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022
© Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, 2022
© L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022

цифрлық бағалы қағаздар, Банк және мемлекеттік қаржы саласындағы технологиялар пайда болады.

Қаржы технологиялары нарығын дамытуды ынталандыратын негізгі фактор интернет пен цифрландыруды дамыту болып табылады. Егер даму жолының басында қаржылық технологиялар нарығы төлемдерді қабылдаумен және электронды ақшамен шектелсе, қазіргі уақытта бірқатар қызметтер кеңінен таралуда.

Қаржы саласын цифрландырудың болашағы зор. Жақын арада қаржылық қатынастарды барынша жеңілдетуге бағытталған жаңа өнімдер мен құралдар пайда болады.

Әдебиет:

1.Қаржы технологиялары нарығындағы үрдістер-2018 [Электрондық ресурс]. - Кіру режимі: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ru/Documents/research-center/Chastnye-finansovyie-tehnologii-kak-instrument>

2.Қаржы саласында цифрлық технологияларды пайдалану мәселесі жөніндегі кеңестің қорытындысы бойынша тапсырмалар тізбесі (бекітілген) ҚР Президенті 2017 жылғы 21 қазан № Пр-2132).

3.Зенченко С.в. қаржы саласындағы цифрлық технологиялар: Қазақстандағы эволюция және дамудың негізгі трендтері, 2017. – 2 Б.

ӘОЖ 336.201.3

ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ САЛЫҚ ЖҮЙЕСІН ЖАҢҒЫРТУ

Жамиева А.Е.

докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Нұр-Сұлтан, Қазақстан Республикасы

E-mail: zhami2805@gmail.com

Киреева Е.Ф.

профессор, Беларусь мемлекеттік экономикалық университеті,

Минск, Беларусь Республикасы

Андатпа. Бұл мақала салықтық реттеудің ұлттық тұжырымдамасының негізі ретінде салық жүйесін жетілдіру бағыттарын ашуға арналған. Қазақстанның салық жүйесін жаңғыртуды жүргізу қазіргі кезеңдегі кезек күттірмейтін қажеттілік болып табылады. Салық жүйесінің қазіргі жағдайы қоғам дамуының белгілі бір кезеңіне байланысты көптеген нақты факторлармен анықталады. Салықтық қатынастардың проблемалары бойынша ғылыми зерттеулердің айтарлықтай көлеміне қарамастан, салық саласындағы қолданыстағы нормативтік құқықтық база мен құқық қолдану тәжірибесі одан әрі үйлестіруді және дамытуды қажет етеді, бұл қазіргі жағдайда ерекше маңызды.

Кілт сөздер: салық жүйесі, жаңғырту, салықтық әкімшілендіру, салық салуды цифрландыру, салық жинау.

Зерттеу әдістері. Осы мақаланың аясында салыстырмалы талдау және синтез сияқты ғылыми танымның әдістері қолданылды. Жұмыста мемлекеттің салық жүйесін ұлттық экономиканың ең маңызды макроэкономикалық реттеуіштерінің бірі ретінде қарастыратын жүйелі тәсіл қолданылады.

Зерттеудің мақсаты. Мақаланың мақсаты – экономикалық дағдарыс жағдайында ерекше маңызды болып табылатын оның жақсы жұмыс істейтін механизмін құру үшін салық жүйесін жаңғыртудың бағыттарын ұсыну.

Кіріспе. Салық жүйесі ұлттық экономиканы дамытудың дағдарысқа қарсы тиімді факторларының бірі ретінде танылды. Салық жүйесін жетілдіру салық жүйесін біртіндеп экономикалық өсу факторына айналдырудың тұрақты алғышарттарын жасауға көмектеседі.

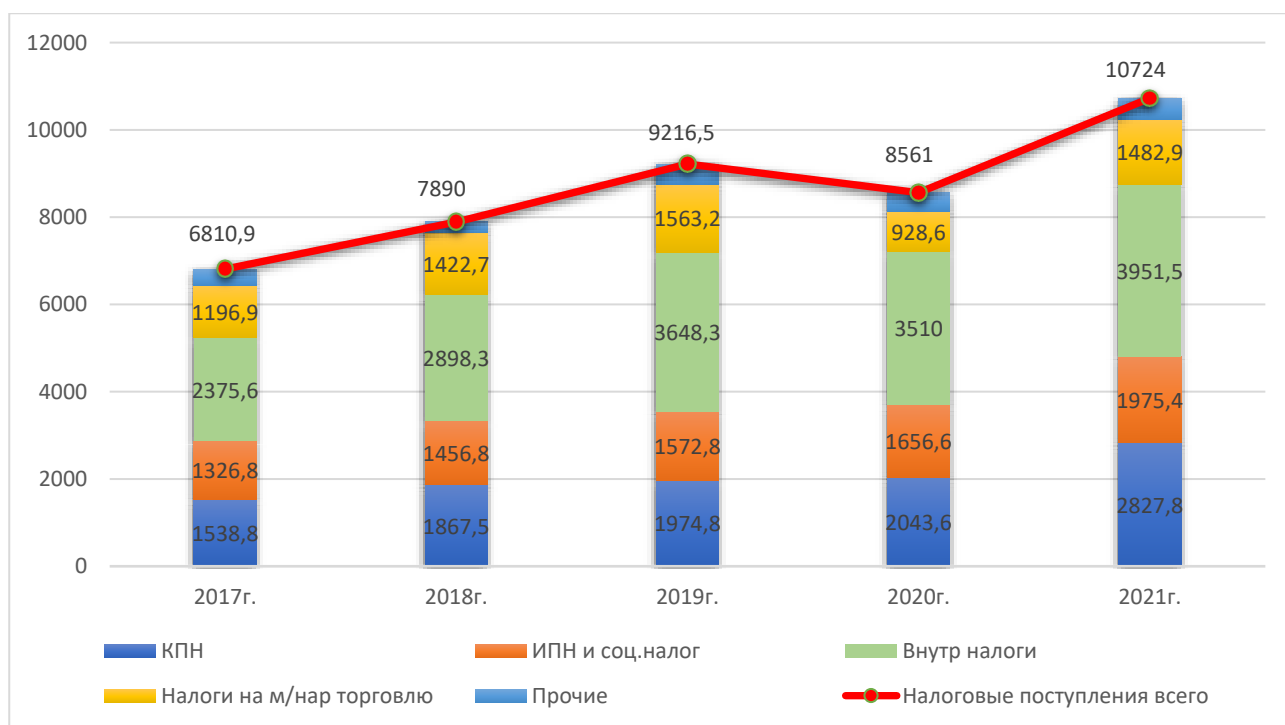
Салық жүйесін жаңғыртуды ғылыми мектепті нығайтудан бастау керек. Одан әрі салықтық әкімшілендіруді жетілдіру арқылы салық жинауды арттыру қажет. Салық жүйесін жетілдірудің үшінші маңызды бағыты – заманауи IT-технологияларды кеңінен енгізу.

Зерттеудің нәтижелері. Ғылымды нығайту – салық жүйесін жетілдірудің бірінші бағыты. Салық саласындағы зерттеулер салық жүйесіне инновацияларды енгізудің байыпты ғылыми негіздемесін бере алады, көбінесе түсінбейді, сондықтан халық пен бизнес тарапынан қабылданбайды. Арнайы әдебиеттер мен интернет сайттарындағы белсенді талқылаулар талқыланатын мәселелерді халыққа түсіндіру арқылы қоғамдық наразылық туғызып, сол арқылы саяси шешімдердің ғылыми негізделуін күшейтер еді. Қазақстанның экономикалық ғылымы салық салудағы қазіргі салық жүйесін ақылға қонымды зерттеп, жаңғыртуға қабілетті, әлеуметтік-экономикалық жүйеге әсер ету салдарын болжауға қабілетті ғылыми мектептерге өте мұқтаж. Тәуелсіз Қазақстанның салық жүйесінің эволюциясын бағалай отырып, оның экономикалық қиыншылықтар жағдайында құрылып, дамығанын ескеру қажет. Оны жасау үшін дамыған елдердің өз менталитеті ескерілсе де, тәжірибесі кеңінен пайдаланылды. Салық жүйесі өзекті мәселелерді шешуге көмектесті және нарықтық экономикаға өтуді қамтамасыз етті. Бүгінгі таңда ел экономикасының жұмысын қамтамасыз ете отырып, ол коронавирустық пандемиядан туындаған жаһандық экономикалық дағдарыстың салдарын еңсеруге көмектеседі [1].

Қазақстанда ғылымға қатысты қалыптасқан жағдайды оңтайлы деп атауға болмайды. Ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға жұмсалған шығыстардың үлесі үшінші жыл қатарынан ЖІӨ-нің 0,12%-ын құраса, дамыған елдерде бұл көрсеткіш жылына ЖІӨ-нің 2%-дан 5%-ға дейін жетеді [2]. Оның үстіне бұл қаржының қаншалықты тиімді игеріліп жатқаны, келешекте айтарлықтай нәтиже бере ме, жоқ па деген мәселе басты мәселе.

Жақсартуды қажет ететін екінші проблемалық бағыт – салық жинау. Экономикадағы көлеңкелі айналымның үлесі әлі де жоғары. Бұл мәселені шешу үшін салықтық әкімшілендіруді жетілдіру арқылы салық тәртібін нығайту ұсынылады. Қазақстан Республикасының 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бюджетіне салық түсімдерінің динамикасын талдау пандемияға байланысты экономикадағы дағдарысқа байланысты 2020 жылға арналған көрсеткіштерді қоспағанда, мемлекеттік бюджет кірістерін толықтырудың айқындаушы көзі болып табылатын негізгі салықтардың көлемі тұрақты өсіп келе жатқанын көрсетті.

2021 жылдың аяғында коронавирустық инфекцияға байланысты үкіметтің шектеу шараларынан туындаған 2020 жылғы рецессиядан кейін салық түсімдерінің ұлғаюы байқалады. Дағдарыс кезеңдерінде, экономика құлдырауда және қаржылық кірістерге қажеттілік артқанда, салықтар экономикалық өсудің негізгі негізі болып табылады. COVID19 пандемиясына байланысты енгізілген құлыптау және соның нәтижесінде ШОБ-ты салықтан босату кәсіпкерлік белсенділіктің төмендеуімен бірге салық түсімдерінің 10,3%-ға қысқаруына әкелді [4]. Мемлекеттік бюджет кірістерінің жалпы көлемінде салықтық түсімдер жетекші орын алады. Зерттелетін жылдардағы олардың үлесі 59-73% аралығында болды.

Сурет 1 – 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бюджетке салық түсімдерінің динамикасы, млрд. теңге

3 дереккөз негізінде авторлар құрастырған

1 кесте – Қазақстан Республикасының 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бюджетінің кірістер динамикасы, млрд. теңге

Көрсеткіштің атауы	2017	2018	2019	2020	2021
Мемлекеттік бюджеттің кірістері, барлығы	11568.1	10808.4	12758.6	14523.9	15869.7
Салық түсімдері	6810,9	7890	9216,5	8561	10724
Салықтық емес түсімдер	274.5	225.9	354.6	1066	436.9
Негізгі капиталды сатудан түсетін түсімдер	68.7	92.5	117.5	126.9	208.8
Ұлттық қордан түсетін трансферттер	4414	2600	3070	4770	4500
Мемлекеттік бюджет кірістерінің өсу қарқыны, %	124.3	93.4	118.0	113.8	109.3
Салық түсімдерінің өсу қарқыны, %	113.1	115.8	116.8	92.9	125.3
Мемлекеттік бюджет кірістеріндегі салық түсімдерінің үлесі, %	58.9	73.0	72.9	58.9	67.6
3 дереккөз негізінде авторлар құрастырған					

2017 жылы мемлекеттік бюджет кірістері 124,3%-ды құрайтын жоғары өсу қарқынын көрсетті, бірақ мемлекеттік бюджет кірістерінің жалпы көлеміндегі салық түсімдерінің үлесі небәрі 58,9%-ды құрады. Яғни, мемлекеттік бюджет кірістерінің өсуі салық түсімдері есебінен емес, Қазақстан Ұлттық қорының кірістілігінің өсуі есебінен қамтамасыз етілді. 2018 жылы трансферттердің қысқаруы есебінен мемлекеттік бюджет кірістерінің жалпы көлемінің төмендеуіне қарамастан, салық түсімдерінің көлемі 15,8%-ға өсті. Бұл бюджет түсімдерінің жалпы көлеміндегі салықтардың үлесі барлық зерттеу кезеңінде ең жоғары – 73%-ды құрауына әкелді. Бұл ЖІӨ-нің 4,1%-ға өсуі, сондай-ақ экономиканың базалық салаларындағы өндірістік белсенділіктің артуы есебінен болды. 2019 жылы бюджет түсімдерінің 18%-ға ұлғаюы байқалады, бұл ретте салықтық түсімдердің мемлекеттік бюджет кірістерінің жалпы көлеміндегі үлесі дерлік бұрынғы деңгейде – 72,9%-ды құрады. 2019 жылы салық түсімдерінің

өсуі негізінен ЖІӨ-нің 4,5%-ға өсуі және кәсіпорындардың өндірістік белсенділігінің артуы есебінен болды.

2020 жылы мемлекеттік бюджет кірісінің 13,8%-ға ұлғаюы және бір мезгілде салық түсімдерінің 7,1%-ға төмендеуі байқалды. Салық түсімдерінің төмендеуіне пандемия дағдарысы аясында кәсіпкерлік сектордың іскерлік белсенділігінің бәсеңдеуі әсер етті. Ұлттық компаниялардың дивидендік төлемдерінің ұлғаюы есебінен трансферттердің және салықтық емес түсімдердің өсуінен айырмашылығы 2020 жылы мемлекеттік бюджет кірістерінің жалпы көлеміндегі салық түсімдерінің үлесі 58,9%-ға дейін төмендеді. 2021 жылы барлық көрсеткіштердің өсімі байқалады, осылайша мемлекеттік бюджет кірістеріндегі салық түсімдерінің үлесі 8,7%-ға өсті, Ұлттық қордан түсетін трансферттер 4,5 трлн. теңгені құрады. Осылайша, салық түсімдерінің динамикасы мен құрылымын талдау олардың көлемі мен мемлекеттік бюджет кірістерінің құрамындағы үлесінің макроэкономикалық жағдайдың жағдайына тікелей тәуелділігін көрсетеді.

Салық әкімшілігінің жүйесі мемлекет кірістерінің толықтығын қамтамасыз ету үшін ең алдымен жеке немесе корпоративтік салық декларацияларына сүйенеді. Бірақ бүгінгі салық төлеушілердің толық бейнесін көру үшін жаңа дереккөздердің деректеріне қол жеткізу және оны дәстүрлі ақпаратпен біріктіру қажет. Сандық салықтық әкімшілендіру талаптарын қанағаттандыру сонымен қатар экономикалық ауытқуларға, азаматтардың күтулеріне, салық реттеулеріне, есеп беру талаптарына және цифрлық технологияларға тұрақты бейімделуді талап етеді [5].

Бұдан салық жүйесін жаңғыртудың үшінші маңызды бағыты шығады, ол есептердің маңызды массивтерін өңдеу уақытын қысқартуға, әртүрлі есептеулерді жүргізуге және т.б. мүмкіндік беретін заманауи IT-технологияларды кеңінен енгізу болып табылады. құжаттаманы өңдеу, қағазсыз ақпарат алмасу еңбек шығындарын айтарлықтай төмендетеді, оның тиімділігін арттырады және қазіргі мемлекеттік басқару аппаратында маңызды болып табылатын персонал санын қысқартады. Бұл ретте салық төлеушілер туралы ақпаратты жария ету қаупін мүмкін болатын минимумға дейін азайту керек. Сандық технологиялар мен әлеуметтік желілер дәуірінде өндірілетін ақпарат көлемі экспоненциалды түрде артып келеді. Үлкен деректер стратегиялық активке айналууда. Олар әртүрлі көздерден және әртүрлі форматтағы құрылымдалмаған деректердің үлкен көлемі. Бұл деректерді үкіметтер де, компаниялар да тұтынушылар үшін тамаша өнімдер жасау үшін пайдалана алады.

Қорытынды. Қорытындылай келе, соңғы жылдары Қазақстанда бюджеттің кіріс бөлігін күшейту бойынша елеулі шаралар жүзеге асырылды, Салық кодексіне өзгерістер енгізілді, ынталандыру шаралары күшейтілді деп айта аламыз. Жүргізіліп жатқан реформалардың түпкілікті нәтижесі ретінде барлық деңгейдегі бюджеттерге түсетін салық түсімдерінің біртұтастығы мен мақсаттылығы, сондай-ақ салық түсімдерінің құрамын, құрылымы мен өзара байланысын нақты анықтауды қарастыруға болады. Бірақ сонымен бірге осы бапта ұсынылғандармен шектелмей, салық жүйесін жетілдіру бойынша мемлекеттік органдар тарапынан одан әрі іс-қимылды талап ететін белгілі бір бағыттар бар

Әдебиет:

- 1.Kozyrin A.N., Forms of Systematization of Tax Legislation. Pravo. Zhurnal Vyssheyshkoly ekonomiki, 2017, pp. 73-82, DOI: <https://doi.org/10.17323/2072-8166.2017.4.73.82>
- 2.Дүние жүзі елдеріндегі ҒЗТҚЖ-ға жұмсалатын шығындар деңгейі. Гуманитарлық портал. [Электрон. ресурс]. Қол жеткізу режимі: <https://gtmarket.ru>
- 3.Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі Мемлекеттік кірістер комитетінің ресми сайты [Электрон. ресурс]. Қол жеткізу режимі: <https://www.gov.kz>
- 4.«Атамекен» Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы. [Электрон. ресурс]. Қол жеткізу режимі: <https://inbusiness.kz/ru/news>
- 5.Жамиева А.Е., Насырова Г.А., Мажитов Д.М. Экономикалық дағдарыс жағдайындағы Қазақстанның салық жүйесі. ҚазЭҚХСУ Жаршысы. № 1(46)/2022, с 270-276, DOI 10.52260/2304-7216.2022.1(46).35